

OPEN MONUMENTENDAG NIJMEGEN 2020

**Wandelroute Heseveld/Jerusalem
Wederopbouw / Bossche School 1945-1965**

**Start: Daniëlsweg hoek Berberisstraat
Afstand: 2,6 km**

Bossche school

De Bossche school begon na 1945 als een cursus (katholieke) kerkelijke architectuur die in de Brabantse hoofdstad werd gegeven. Onder leiding van de benedictijner pater Dom Hans van der Laan groeide ze uit tot een stroming in de bouwkunst die in de jaren vijftig en zestig ook in de woningbouw veel invloed had. Van der Laan was een leerling van Granpré Molière, die kort samengevat stelde dat het in de bouwkunst om de verhouding van de delen gaat en dat de juiste verhouding de enige basis van schoonheid is. Van der Laan ontwikkelde een eigen verhoudingsstelsel: het plastisch getal (1:0,755). Architecten die tot de Bossche school hoorden, hanteerden dit getal.

Op drie plaatsen in Nijmegen hebben architecten uit de Bossche school belangrijk werk gemaakt: het St. Radboud Ziekenhuis en de Medische Faculteit (Nico van der Laan; Pieter Dijkema), Doddendaal (Karmelkerk en -klooster; J.G. Deur en C. Pouderoyen; zorgcentrum; A. Evers en G.J.M. Sarlemijn), Heseveld (Evers en Sarlemijn).

Dit laatste tweetal heeft de midden jaren vijftig gebouwde Afrikaander- en Bouwmeesterbuurt ontworpen. Woningbouwvereniging Nijmegen heeft hen de ruimte gegeven de architectonisch meest uitgesproken wijk van de stad neer te zetten. Hoewel er twaalf woningtypen zijn (verdeeld over etage-, eengezins- en bejaardenwoningen), vertoont de wijk een sterke architectonische eenheid, doordat bepaalde elementen, zoals de stevige muren, de rondbogen, de verweerde baksteen en de natuurstenen lateien rondom de deuren en ramen, steeds terugkomen.

Aireywoningen

Van de 22.000 woonhuizen die Nijmegen in mei 1940 telde, worden er tijdens de oorlog 1900 vernield en 13.000 beschadigd. Bovendien wordt in die jaren nauwelijks gebouwd, zodat er begin 1947 maar liefst 5000 woningen tekort zijn. Omdat Nederland geen geld en geen bouwmaterialen heeft en de aanleg van wegen, dijken, havens en fabrieken voorrang heeft, komt de productie heel traag op gang. De gevolgen zijn dramatisch. In Nijmegen moeten 4000 jonge gezinnen 'inwonen'. Voorbeeld: Een jong stel met een kind. De man is nachtportier bij de Nyma en moet overdag slapen. Maar dat lukt niet omdat ze inwonen op de Surinameweg in een huis vol kinderen en honden. Nog eens duizenden Nijmegenaren leefden in een schuurtje, een krot of een bunker. Voorbeeld: Een jong gezin met vier kinderen woont in een loods aan de Dennenstraat. Vader brengt de nacht door op twee stoelen, de baby ligt in een kistje, terwijl moeder haar bed deelt met de andere drie kinderen.

Een onconventionele aanpak is geboden. Om de ergste nood te lenigen bouwt Nijmegen in 1945 en 1946 honderden noodwoningen (onder andere de maycretewoningen aan de Hatertseweg en denkt na over experimentele woningbouw. In de gemeenteraad pleit J. ten Hagen (PvdA) begin 1947 voor montagebouw. W. Beeken (KVP) is hiertegen. Als katholiek wil hij eigenlijk slechts traditionele baksteenbouw, omdat alleen die de gemeenschapszin bevordert. De katholieke burgemeester Ch. Hustinx is pragmatischer: mensen moeten wonen. Hij wil in zee gaan met architect J.F. Berghoef die licentie heeft gekregen voor het Engelse aireysysteem. Een aireywoning bestaat uit een skelet van beton en staal, waarop betonplaten en een binnenbekleding van houtvezelplaat zijn aangebracht. Ramen en dakspanten van de aireywoningen zijn van staal, de kap is met hout beschoten, de afdekking is van bitumen. Wijken met aireywoningen zijn onder andere in Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven, Emmen en Nijmegen gebouwd.

De route

U start op de hoek van de Daniëlsweg / Berberisstraat

1. Het ronde gebouw dat sinds 2006 in gebruik is bij stichting 'De Driestroom', bevat wooneenheden en een dagopvang voor verstandelijk gehandicapten. Van 1962 tot 1999 was dit de rooms-katholieke **Maria ten Hemelopnemingkerk**, het enige voorbeeld in Nijmegen van functionalistische kerkenbouw. Architect L.A.J. de Bruijn, een leerling van onder andere Gerrit Rietveld, heeft een gevel ontworpen waarin moderne materialen als beton, glas en aluminium overwogen en het traditionele baksteen een ondergeschikte plaats

innam. De plattegrond gehoorzaamt aan de lijfspreuk van de moderne architectuur: 'form follows function'. Centraal in de kerk stond de eredienst. Omdat de priester aan het altaar voor alle kerkgangers goed zichtbaar moest zijn, koos de architect voor een ronde vorm (de kerk beslaat het derde deel van een cirkel), een licht oplopende vloer en een constructie zonder pilaren. Zo kregen alle bezoekers goed zicht op het altaar waar ze maximaal vijftien meter vandaan zaten. Toch had de kerk duizend zitplaatsen. Toen het bisdom Den Bosch einde jaren negentig aankondigde dat het de kerk wilde slopen, kwam er veel verzet. Onder andere van de Historische Vereniging Numaga en de Bond Heemschut, die de gemeenteraad ervan overtuigden dat er geen sloopvergunning mocht komen. Sinds 1999 staat het gebouw op de gemeentelijke monumentenlijst.

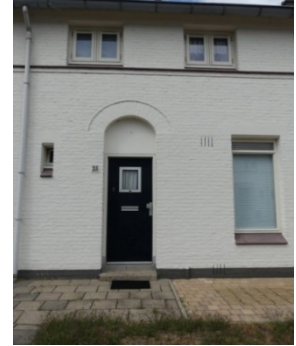
Als u met uw gezicht naar de kerk staat, loopt u naar links over de Daniëlsweg. U neemt de tweede straat links, de Joubertstraat en bent in de Afrikaanderbuurt (genoemd naar Nederlandstalige voormannen uit de Boerenoorlog, 1896-1898)

2. De architecten Evers en Sarlemijn passen in de **Joubertstraat** een aantal elementen toe die in wisselende combinaties in heel Heseveld terugkomen: de natuurstenen lateien (balken) boven de deuren en vensters, de bogen in combinatie met de flauwhellende dakvorm, het ruw gehouden metselwerk, de stevige betonnen paaltjes en de horizontale geleiding van de deuren.

U loopt de Joubertstraat uit, neemt de eerste straat rechts (Cronjéstraat) weer rechtsaf en u bent in de De Wetstraat

3. Eind jaren veertig gingen de twee architecten van Heseveld op studiereis naar Zuid-Frankrijk en Noord-Italië. Dit straatje, het eerste dat zij in Nijmegen ontwierpen, heeft een mediterrane inslag dankzij de witgekleurde gevels.

Ook hier zien we hoe weinig middelen nodig zijn voor een gevarieerd beeld. De ene kant van de **De Wetstraat** heeft voortuintjes, de andere niet. De voordeuren links hebben bakstenen bogen in de gevel, rechts een uitspringende omlijsting van natuursteen die met een dakvorm is bekroond. De deuren zelf zijn niet origineel.

Aan het einde van de straat gaat u linksaf de Generaal Smutsstraat in. U steekt de hoofdweg over (de Paul Krugerstraat) over, gaat naar links en neemt na een paar honderd meter het naar rechts lopende Kapiteelpad (eerste rechts). Dit is de Bouwmeesterbuurt. U neemt de eerste straat links (Lieven de Keystraat) en komt op het Pieter Postplein

4. Vrijwel meteen ziet u twee bejaardenwoningen, die moesten helpen de woningnood te bestrijden. Het was de bedoeling dat echtparen die minder ruimte nodig hadden omdat hun kinderen het huis uit waren, hun eengezinswoning zouden verlaten ten gunste van jonge gezinnen. Voor hen waren deze snoezige, maar piepkleine bejaardenwoningen.

Dat het intieme **Pieter Postplein** als centrum van de buurt is gebouwd, is allereerst te zien aan de twee lage torens in de hoeken. Alleen hier is Heseveld hoger dan drie verdiepingen. De Nijmeegse gemeentepolitiek had de eerste tien jaar na de Tweede Wereldoorlog een uitgesproken voorkeur voor laagbouw. De katholieke voormannen waren bang dat arbeiders die in een flat woonden – en dus geen eigen tuintje hadden – eerder vatbaar voor het socialisme waren. Geleidelijk stapten ze over hun koudwatervrees heen. In 1958 kreeg Nijmegen in de Hatertse Hei zijn eerste torenflat.

Andere opvallende elementen op het plein zijn de twee bogen, die als varianten op de poortwoning uit de tuinstad, toegang geven tot de achterliggende straten. De poort met de twee bogen is versierd door de Nijmeegse kunstenaar Danny Baggen.

Daniëlsplein

U neemt de poort met de twee bogen, gaat aan het einde van het pad rechtsaf, de Vredeman de Vriesstraat in. Aan het einde daarvan gaat u weer rechtsaf, de Simon Stevinstraat die uitkomt op de Paul Krugerstraat. U steekt deze over, kruist het Daniëlsplein (foto boven) waarna u via de Daniëlsweg terugkeert bij de voormalige Maria ten Hemelopnemingkerk. U loopt om het gebouw heen, neemt de Berberisstraat en komt na honderd meter bij een school

5. Dit is de katholieke basisschool **De Zonnewende** uit 1957, een ontwerp van de traditionalistische Nijmeegse architect J.D.A. Okhuijsen. Ze is gebouwd als een dubbele school, voor jongens en meisjes apart. In die tijd was coëductie – gemengde klassen – in katholieke kring nog niet populair, maar het ministerie van Onderwijs dat ook op de kosten lette, merkte dat het taboe erop minder zwaar werd. Daarom heeft de brede gevel twee hoofdingangen. De school heeft (twee keer) zeven klassen, omdat de lagere school voor veel kinderen in de jaren vijftig

eindonderwijs was. zij gingen naar de zevende klas, totdat ze op hun veertiende verjaardag konden gaan werken.

Aan de achterkant van het gebouw is een gang met vaklokalen voor tekenen en handenarbeid. Daarachter staat de gymzaal.

U vervolgt de Berberisstraat, die overgaat in de Duindoornstraat. U neemt de derde straat links, de Mahoniastraat

6. Deze tussen 1950 en 1955 gebouwde wijk heet **Jerusalem**, omdat de aireyoningen met hun kleine grijswitte betonplaten een oosterse indruk maakten. Omdat het aireysysteem experimenteel was, vertoonden de huizen nogal wat gebreken. Ze waren erg vochtig en de geluidsisolatie was minimaal. Daartegenover staat dat de wijk ruim werd opgezet met voor- en achtertuinten. Die voortuinen riepen nogal wat discussie in de gemeenteraad op. Diverse raadsleden vroegen zich namelijk af of arbeiders wel in staat waren een voortuin te onderhouden. De

voortuinen zijn er gekomen. Jerusalem dat hier en daar twee-onder-een kapwoningen heeft, is daarmee een groene arbeiderswijk geworden.

U gaat linksaf de Boksdornstraat

7. De gekleurde **flatgebouwen** die met de kop op de Boksdornstraat staan en de bejaardenwoningen ertussen zijn ook volgens het aireysysteem gebouwd. Hiermee was ook Jerusalem geschikt voor drie levensfasen: pasgehuwden (flats), gezinnen (laagbouw), ouderen (bejaardenwoningen).

U vervolgt de Boksdornstraat, passeert de gymzaal van de Zonnewende en komt weer uit bij de voormalige Maria ten Hemelopnemingkerk. Einde route

Deze route maakt deel uit van een serie van 8 routes door Nijmeegse wijken en is uitgegeven in het kader van Open Monumentendag 2007. In 2020 is het geactualiseerd.

Uitgave: Gemeente Nijmegen, afdeling Stadsontwikkeling, september 2007
Research en tekst: Rob Wolf, Bureau voor Geschiedschrijving en Archiefverzorging
Productie en coördinatie: Maerle Snabel, afdeling Stadsontwikkeling
Foto's en bewerking voor Open Monumentendag 2020: Ber Jansen

Update

De Gelderlander 11 februari 2020

Jerusalem gaat plat: grote meerderheid kiest voor nieuwbouw

NIJMEGEN - De Jerusalembuurt in Nijmegen gaat plat en wordt vervangen door nieuwbouw. Een ruime meerderheid van de bewoners heeft de plannen van woningcorporatie Talis goedgekeurd, zo is dinsdagavond bekendgemaakt.

Om de ingrijpende plannen voor Jerusalem te kunnen uitvoeren, moest minstens 70 procent van de huidige huurders ermee instemmen. Uiteindelijk heeft 73,6 procent 'ja' gezegd. Dat betekent dat Talis nu verder kan met het uitwerken van het sloop- en nieuwbouwplan voor de 220 na-oorlogse woningen. Planning is dat de werkzaamheden begin 2021 van start gaan.

Huurverhoging

Afgelopen maanden was het spannend of Talis de vereiste 70 procent zou halen. Een deel van de huurders toonde zich van begin af aan voorstander van sloop en nieuwbouw, een ander deel was zeer kritisch over de plannen en voerde meermaals actie. Met name de soms fiks hogere huur bleek voor een aantal bewoners een groot obstakel. Een petitie, onder meer tegen stijging van de woonlasten, [werd door zo'n 130 huishoudens ondertekend](#).

Bij de presentatie van de definitieve plannen bleek dat Talis aan een deel van die bezwaren tegemoet was gekomen. De huurstijging ging echter niet van tafel.

'Vernieuwd Jerusalem'

„Uiteindelijk was het de afgelopen weken aan de huurders om aan te geven of ze de stap willen nemen naar een nieuwe woning, naar een vernieuwd Jerusalem”, laat Talis-bestuurder Ronald Leushuis weten. „We zijn blij dat een grote groep huurders de plannen steunt. We weten dat er ook bewoners teleurgesteld zijn. Daar gaan we niet aan voorbij: we blijven graag met hen in gesprek.”

Volgens Leushuis is het begrijpelijk dat het plan voor bewoners veel betekent. „Het slopen van woningen, waar mensen soms al generaties lang wonen, heeft veel impact. We komen aan iemands thuis. De sloop en vervangende nieuwbouw doen we in een tijd waarin betaalbaarheid van wonen nog steeds flink onder druk staat en de weg naar CO2-neutraal wonen lang en onzeker is.”

Niet aardgasvrij

De woningen worden [voorlopig niet aardgasvrij](#). Die omschakeling wordt later gemaakt, als ook de rest van de wijk Heseveld van het gas af gaat. In de nieuwbouw, die bestaat uit houtskeletbouw, wordt daar al wel rekening mee gehouden.

Bewoners die niet naar de nieuwbouw willen, hebben tot begin 2021 de tijd om met stadsvernieuwingsurgentie te verhuizen naar een woning buiten Jerusalem.

Plattegrond

